

Zusammenfassung

Die Darstellung der Aufnahme Deutschlands in die NATO-Allianz wurde in Dänemark häufig mit einer Lösung der Minderheiten-Frage in Südschleswig verbunden als dänische Forderung, bevor man die deutsche NATO-Mitgliedschaft unterstützen wollte. Der Focus richtete sich oftmals auf die dänische Regierung und den Einsatz anderer dänischer Politiker. In diesem Artikel wird dafür argumentiert, dass es sich um gemeinsame deutsch-dänische sicherheitspolitische Interessen dreht in einer engen verteidigungspolitischen Zusammenarbeit der beiden Länder. So war es naheliegend, die Minderheitenprobleme auf beiden Seiten der Grenze zusammen mit der Aufnahme Deutschlands in die NATO zu lösen. Es drehte sich um Interessen, die besonders durch konservative dänische und deutsche Parlamentarier wahrgenommen wurden in vorbereitenden Gesprächen vor dem entscheidenden NATO-Gipfeltreffen in Paris.

En sønderjysk skolestrejke 1951

Da forældre og skolenævn i Terkelsbøl ville beholde lærerinde med nazistisk fortid

AF ERIK NØRR

I dagene fra den 15.-19. september 1951 holdt forældrene næsten samtlige skolebørn hjemme fra undervisningen i Terkelsbøl Skole, da de ønskede at beholde en lærerinde, som havde været vikar på skolen i halvandet år. Tønder Amts Skoledirektion og Undervisningsministeriet ville derimod ikke ansætte lærerinden på grund af hendes forhold under krigen. Konflikten belyser både de særlige forhold i det nationalt blandede skoledistrikt, forholdet mellem lokale og regionale myndigheder og vanskelighederne i tidens sønderjyske skolevæsen med at skaffe lærere.

Skolestrejken i Terkelsbøl i september 1951 var kulminationen på en konflikt mellem forældrene og de lokale skolemyndigheder på den ene side og de overordnede skolemyndigheder, amtsskolekonsulent, amtsskoleinspektion og Undervisningsministeriet, på den anden side. Artiklen har til formål at belyse de forskellige aktørers bevæggrunde og handlinger. Herunder bliver det undersøgt, hvilken indflydelse de nationale forhold i grænsesognet Tinglev, den herskende lærermangel samt holdningen omkring 1950 til lærere, som havde samarbejdet med nazismen og tyskerne under Anden Verdenskrig, fik for lærerindens ansættelse i den kommunale skole. Den lokale sag fra skolens hverdag i Terkelsbøl kan således belyse en række centrale spørgsmål både vedrørende lærerrekrutering og retsopgørets betydning for skolevæsenet i begyndelsen af 1950'erne. Sidst i artiklen behandles spørgsmålet om, hvordan det lykkedes at få strejken afblæst, og hvad der senere skete med lærerinden.

Skolestrejken og dens baggrund belyses af omfattende journalsager i Tønder Amts Skoledirektions arkiv. Heri findes bl.a. amtsskolekonsulent S.C. Brejls dagbogsnotater fra de dage, hvor skolestrejken fandt sted. Da der fra de lokale skolemyndigheders side flere gange indsendes klager til Undervisningsministeriet, findes der også en større journalsag i ministeriets arkiv om konflikten. Dette betyder, at sagen både kan belyses fra lokalt, regionalt og centralt hold. Flere af skolemyndighedernes forhandlingsprotokoller er bevaret. Dette gælder både Tønder Amts Skoledirektion, Tinglev Sogns Skolekommission og Tinglev

Sogneråd. Derimod ses Terkelsbøl Skolenævns protokol ikke bevaret. Desuden kan sagen følges i talrige artikler i dagspressen, især *Sønderjyden*, *Jydske Tidende* og *Der Nordschleswiger*, som dog indtil den 1. december 1951 kun udkom som ugeblad. Hans Fr. J. Hansen, som i 1950 blev bestyrer for nye tyske privatskole i Tinglev, har i bogen *Beiträge zur Schulgeschichte des Kirchspiels Tingleff* (1979) skrevet nogle sider om skolestrejken, men han bygger først og fremmest på avisartikler, ikke mindst fra *Der Nordschleswiger*. Lærerindens fulde navn bringes i de mange avisartikler i sagen, men jeg har i denne artikel, som går dybt ned i personsagen, valgt at benævne lærerinden som Hilda G.

Den generelle skolehistorie i perioden 1920-70 er beskrevet i: *Da skolen blev sin egen* (Dansk Skolehistorie, bind 4, 2014). Den særlige sønderjyske skoleordning er behandlet i min bog *Genforeningens bedste gave. Skoleordning og amtsskolekonsulenter i Sønderjylland og Danmark 1920-1963* (2003). Besættelsestiden og retsopgøret er behandlet af Ditlev Tamm i disputatsen: *Retsopgøret efter besættelsen*, 3. udg. (1997) og i bogen "*Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945*", red. Hans Schultz Hansen og Henrik Skov Kristensen (2003) samt af Henrik Skov Kristensen i hans store bog: *Straffelejren. Fårhus. Landssvigerne og retsopgøret* (2011) og Sabine Lorek: *Rechtsabrechnung – Retsopgør* (1999). Retsopgøret med lærere, som udøvede nazistisk virksomhed under krigen, og deres muligheder for atter at undervise efter krigen er kortfattet behandlet i Ditlev Tamms ovennævnte værk, men en indgående behandling af dette emne er endnu ikke foretaget.

Den nationale og skolepolitiske situation efter 1945

I sin indberetning om skoleforholdene i Tønder Amt 1943 skrev amtskolekonsulent S.C. Brejl om Tinglev, at det var et udpræget grænsesogn med nationale modsætninger og deraf følgende spændinger, hvilket også prægede skolens form og arbejde. Alle fem kommunale skoler i kommunen – bl.a. Tinglev og Terkelsbøl – var delt i en dansksproget og en tysksproget afdeling.¹ Tyskheden stod stærkt i sognet, hvor der i 1920 havde været tysk flertal, som dog senere var ændret til dansk flertal.² Ved valget til Tinglev Sogneråd i marts 1950 fik den tyske liste, den borgerlige fællesliste og Socialdemokratiet tre mandater hver.³ I Terkelsbøl skoledistrikt var der før 1945 et betydeligt antal forældre, der sendte deres børn i tysk skole. Dette gjaldt specielt i Duborgområdet, hvor der boede et stort antal tysksindede. I perioden 1933-45 havde der

Terkelsbøl Skole med skolebørn, honoratiores og forældre. Billedet er formentlig fra 1920, da tilbygningen fra 1921 ikke ses på billedet. Privateje.

været temmelig stor tysk-nazistisk aktivitet i Tinglev og omegn. Det tyske børnetal i skolerne var steget. I 1939 havde den danske afdeling i Terkelsbøl Skole 41 børn og den tyske 15 børn. I 1943 var tallene henholdsvis 34 børn i den danske og 27 i den tyske afdeling.⁴

Ved befrielsen i 1945 blev de tyske kommunale skoleafdelinger lukket. Dette skete også i Terkelsbøl. Nogle børn blev i løbet af året 1945 "ommeldt" til – det vil sige indmeldt i – den danske afdeling, men de fleste tyske børn stod ved årsskiftet uden undervisning. I februar 1946 blev der i henhold til lov af 21. december 1945 oprettet en særklasse for tyske elever ved den danske skole i Terkelsbøl og ved flere andre skoler i kommunen, men dette skete ikke uden protester fra lærerne.⁵ Særklassen i Terkelsbøl havde 21 elever, og undervisningen blev varetaget af de to lærere ved den danske skole.⁶ Denne ordning vakte stor offentlig kritik, ikke mindst i modstandskredse.

Selv om ordningen blev forlænget ved lov af 30. marts 1946, blev særklasserne i Tinglev Kommune lukket ved udgangen af marts 1946 efter krav fra skolekommissionen. Der blev afholdt et protestmøde i Tinglev, som politibetjent J.P. Egebjerg Andersen tog initiativ til, hvor en række lærere, bl.a. førstelærer Holger S. Christensen i Terkelsbøl, afviste, at de

var forpligtet til at undervise i særklassen.⁷ Selv om undervisningsminister M. Hartling udtalte ministeriets "alvorlige Misbilligelse" af, at lærerne på denne måde satte sig op imod en vedtaget lov, og forlangte oplyst, om det var bestemte lærere, der var "Ophavsmænd til denne sammenrotning", blev resultatet, at særklassen i Terkelsbøl og de andre steder i kommunen ophørte omkring 1. april.⁸ Omtrent 100 tyske børn i kommunen stod derved uden undervisning. Langt de fleste af disse blev i løbet af kortere tid indmeldt i de danske skoler. Dette skete også i Terkelsbøl, selv om en række tysksindede forældre forsøgte at få oprettet en tysk privatskole, men det lykkedes ikke at finde nogen egnet lærer. Nogle børn modtog dog supplerende undervisning af en tysk vandre lærerinde.⁹

Overflytningen af de tyske børn til de danske skoler er blevet betegnet som en proces uden væsentlige problemer.¹⁰ Børnene blev positivt modtaget, og da de i forvejen kendte det danske sprog, følte de sig snart hjemme blandt de danske kammerater. Dette er nok en sandhed med modifikationer. Der var fortsat blandt en del af forældrene et ønske om, at deres børn skulle gå i en tysk skole og bevare forbindelsen til den tyske kultur. Da der i 1949 og 1950 blev oprettet tyske privatskoler i Bylderup og Tinglev, blev der i løbet af de følgende år også optaget børn fra Terkelsbøl.¹¹

Enkelte af børnene i Terkelsbøl gik til konfirmationsforberedelse hos den tyske præst i Tønder.¹² Dette gav i 1948 anledning til en klagesag fra en landmand i Duborg over førstelærer Christensen, der forlangte, at landmandens datter skulle følge undervisningen i skolen de dage, hvor hun om eftermiddagen gik til præst. I protest holdt faderen pigen hjemme fra skole i 21 dage, og da forholdet blev påtalt, klagede landmanden direkte til ministeriet over læreren og over dennes udtalelser i undervisningen om det tyske mindretal og nazismen. Både skolenævn og skolekommission afviste klagerne, som skyldtes, at pigens far hørte til den gruppe af hjemmetyskere, som "ønsker at komme den danske skole og den danske lærer på tværs". Skoledirektionen støttede også læreren, som betegnedes som "en dygtig, men vel nok til tider, noget uligevægtig lærer". Undervisningsministeriet mente også, at klagen skulle afvises, da en selv "lempelig tilrettevisning af læreren" kun ville ophidse "gemytterne" yderligere, men departementschef A. Barfod tilføjede internt, at de lærere, som underviste de tyske børn i den danske skole, ville gavne den nuværende skoleordning mest, hvis de søgte at forlige de nationale modsætninger og beflittede sig på at skabe og opretholde et godt forhold både til de dansksindede og tysksindede forældre.¹³

Klagesagen er et tegn på, at Terkelsbøl var præget af nationale modsætninger, selv om stort set alle skolebørnene i skoledistriktet omkring 1950 gik i den danske skole.

Skoleforhold og lærermangel i Terkelsbøl

Skolen i Terkelsbøl havde gode bygningsforhold. Bygningen var opført i 1912 og udvidet i 1921, og den bestod i stueetagen af to klasselokaler henholdsvis for den lille klasse (1.-3. årgang) og den store klasse (4.-7. årgang). Skolen var i modsætning til mange andre små skoler i Tønder Amt bragt i overensstemmelse med kravene i skoleloven af 1937. Der var under krigen blevet gennemført byggearbejder ved de fem skoler i Tinglev Kommune, som bl.a. var blevet finansieret af en større bevilling fra det særlige sønderjyske tilskud til udbygning af skolevæsenet i henhold til folkeskoleloven af 1937.¹⁴ Dette betød, at Terkelsbøl Skole fik egen gymnastiksal med badefaciliteter, sløjdløkke og en væsentlig forbedring af de sanitære forhold både i lærerboligerne og til børnene, som bl.a. fik adgang til håndvaske og klosetter. På første sal af skolebygningen var der indrettet lejligheder til skolens to lærere, og begge lærere havde også rådighed over en have. Til gengæld blev der fra lærerlønnen fratrukket et beløb i husleje. Boligforholdene havde stor betydning, når skoler skulle tiltrække gode lærerkræfter.

Terkelsbøl Skole havde to normerede lærerstillinger. Førstelærerembedet var i perioden 1920-62 besat med Holger S. Christensen. Han var født 1893 og havde lærereksamen fra Nørre Nissum Seminarium. Sværere var det trods de gode boligforhold at få besat andenlærerstillingen. Den væsentligste årsag hertil var den store lærermangel, som herskede fra 1945 og langt op i 1960'erne. Det var et landsdækkende problem, men det var særlig slemt i Tønder Amt. Især var det vanskeligt at få besat stillingerne ved de små skoler. Grundene til lærermanglen var mange, bl.a. at der i 1930'erne var blevet uddannet for få lærere, det stigende børnetal efter 1945 (de store årgange), overførslen af de tyske elever til de danske skoler og senere udbygningen af skolevæsenet med flere fag og timer.¹⁵

Da andenlærerembedet i 1934 blev ledigt, var der hele 13 ansøgere. Endnu i 1946 lykkedes det at få ansat en uddannet lærer som aspirant ved Terkelsbøl Skole, men da han året efter blev forflyttet til Tinglev Skole, var der trods en række opslag ingen, der ville have embedet.¹⁶ Man måtte derfor på bedste beskub forsøge at få undervisningen vare-

taget. Dette skete enten ved, at førstelærer Christensen og hans kone, Petrea, overtog undervisningen i den mindste klasse som overtimer og som vikar, eller ved at man tilknyttede seminarieelever "på græs". På grund af den herskende lærermangel tillod Undervisningsministeriet, at de lærerstuderende – eller seminarieelever, som de dengang blev kaldt – blev udsendt som vikarer i folkeskolen midt i deres studietid. Ifølge cirkulære af 1. februar 1947 kunne en sådan vikartid kun vare en måned. Senere blev perioden udvidet til to og flere måneder.

I Terkelsbøl blev undervisningen fra september 1947 til sommerferien 1948 ud over førstelæreren og hans kone varetaget af hele seks forskellige vikarer.¹⁷ Amtsskolekonsulent Brejl i Tønder medvirkede til at skaffe kontakt til nogle af vikarerne, men han var ikke glad for de skiftende vikarer i det nationalt blandede skoledistrikt, fordi det kunne medvirke til, at de hjemmetyske forældre ville forsøge at oprette en privat tysk skole. Da det viste sig umuligt at tiltrække en mandlig lærer, blev lærerembedet konverteret til et lærerindeembede. Efter andet opslag lykkedes det i oktober 1948 at få en læreruddannet lærerinde ansat¹⁸, men mindre end et år efter fik hun stilling i Kerteminde, og så måtte man igen ud på vikarmarkedet, da ingen egnede kandidater reflekterede på nye opslag.

Andenlærere, lærerinder og vikarer i Terkelsbøl 1946-1953

periode	navn	stillingsbetegnelse
1/4-1946-31/8-1947	Jens Damgaard Christensen	andenlærer
sep. 1947	Erling Fogh Petersen	vikar
nov. og dec. 1947	Førstelærer Christensen og kone Petrea Christensen	overtimer/vikar
jan. 1948	Martha Frost	sem.elev Ribe
feb. 1948	Lisbeth Lorenzen	sem.elev Haderslev
marts 1948	Eva Kofoed	sem.elev Odense
apr. 1948	Førstelærer Christensen	overtimer/vikar
1. maj-indtil sommer 1948	Cathrine Matthiesen	frk., fra Bylderup
okt. 1948-aug. 1949	Johanne Ingerslev	aspirant i lærerindeembedet
sep.-dec. 1949	Hilda G.	vikar, læreruddannet
jan. 1950	Førstelærer Christensen	overtimer/vikar
feb. og marts 1950	A. Thomsen	sem.elev Zahle
apr. 1950-sep. 1951	Hilda G.	vikar, læreruddannet
sep. 1951-aug. 1953	Ingrid Schmidt Danielsen	aspirant i lærerindeembedet

Et lærerindeembede ved Terkelsbøl 2-klassede skole i Tinglev kommune er ledigt. Grundløn 3120 kr. Afkortning for bolig 350 kr. Lærerinden skal kunne undervise i tysk. Ansøgninger stiles til Tønder amts skoledirektion og indsendes inden 25. oktober 1949 til amtsskolekonsulent S. C. Brejl, amtshuset, Tønder.

Et lærerindeembede ved Terkelsbøl 2-klassede skole i Tinglev kommune er ledigt. Grundløn 3120 kr. og afkortning for bolig 350 kr. Lærerinden skal kunne undervise i tysk. Ansøgninger stiles til Tønder amts skoledirektion og indsendes inden 7. juni 1951 til amtsskolekonsulent S. C. Brejl, amtshuset, Tønder.

I årene 1949-51 blev lærerindestillingen i Terkelsbøl opslået fem gange. Her er gengivet opslagene fra oktober 1949 (nr. to) og fra maj 1951 (nr. fem). Hilda G. indsendte ansøgning alle fem gange. Det blev krævet, at lærerinden kunne undervise i tysk, da Terkelsbøl Skole havde undervisning i dette fag. Opslagene blev indrykket i Statstidende.

Den 1. september 1949 blev den læreruddannede Hilda G. ansat som vikar. Ved juletid 1949 blev hun indlagt på hospital, men kom tilbage som vikar igen i april 1950.¹⁹ Lærerindeembedet blev opslået fem gange i perioden 1949-51,²⁰ og hver gang søgte Hilda G., og hendes ansættelse blev støttet af flertallet i Terkelsbøl skolenævn, men Tønder Amts Skoledirektion nægtede hver gang at indstille hende. En anden ansøger ville skoledirektionen heller ikke have, da denne tidligere var blevet afskediget på grund af "ikke at gøre fyldest i sin stilling". Bl.a. takket være ihærdigt arbejde fra amtsskolekonsulent Brejl lykkedes det i foråret 1951 at få Ingrid Schmidt Danielsen, som havde lærereksamen fra Tønder Statsseminarium, til at søge stillingen, og Hilda G., som igen havde søgt stillingen, måtte derfor i september 1951 fratræde som vikar. Den dag, da den nye lærerinde mødte på skolen, blev næsten alle børnene holdt hjemme fra skole, og skolestrejken var en realitet.

Det kunne synes paradoksalt, at skoledirektionen hindrede ansættelsen af en uddannet lærerinde, når det var så vanskeligt at skaffe lærerkræfter, og når denne så oven i købet var støttet af de lokale skolemyndigheder. For at forstå sammenhængen er det nødvendigt at grave dybere i Hilda G.'s fortid og karriere.

Hilda G.'s fortid og karriere

Hilda G. var født 1914 i Aalborg og havde læreruddannelse fra Aarhus Seminarium i 1937. Både fra seminariet og fra hendes første vikariat i Hornslet havde hun pæne udtalelser. Herefter blev hun tilknyttet skolevæsenet i Aalborg, hvor hun i perioden fra oktober 1937 til august 1942 underviste ved forskellige skoler først som vikar og fra februar 1940 i en timelærerindestilling. Ansættelsesforholdet ophørte, da hun

ventede et barn med en tysk soldat og nægtede at fremlægge en attest på forholdet. I sagen indgik også en historie om, at den tyske soldat mødte op på skoledirektørens kontor i Aalborg og truede med at tilkalde repræsentanter for værnemagten, hvis lærerinden blev afskediget.

I stedet for at aflevere den krævede attest, søgte Hilda G. selv om sin afsked, hvilket omgående blev bevilget. Derefter blev Hilda G. indtil befrielsen tilknyttet den tyske værnemagt i kontorstillinger, først på den tyske flyvestation i Aalborg og senere hos Marineausrustungsstelle. Allerede mens hun var ansat i skolevæsenet, meldte hun sig i november 1941 ind i DNSAP, og hun meldte sig desuden ind i det særlige Nationalsocialistiske Lærerforbund (N.S.L.F.), hvor hun var medlem nr. 39 ud af i alt 71 medlemmer.²¹ Hilda G. fik inden krigens slutning endnu et barn med den tyske soldat, uden at hun dog til kirkebogen opgav navnet på børnenes far. I maj 1945 forsøgte hun at komme over grænsen i hælene på den tyske soldat, men hun blev standset ved grænsen og blev interneret i Faarhuslejren. Her blev hendes forhold undersøgt, men der blev ikke rejst sag imod hende. Efter tre måneders ophold blev hun i august 1945 løsladt fra lejren.²²

Det er lidt uklart, hvad hun foretog sig de følgende år. Hun anførte selv i sine stillingsansøgninger, at hun i 1947 tog korrespondenteksamen i tysk på Castersens kursus i Aarhus. Fra 1. august 1948 og til udgangen af august 1949 blev hun ansat ved Broager private Realskole med fuldt timetal. Herfra fik hun et flot vidnesbyrd om, at hun gennemgik "stoffet for børnene på en livlig og fængslende måde", at hun let fangede børnenes opmærksomhed og altid mødte vel forberedt til timerne, ligesom disciplinen var "en naturlig ting".²³ Hendes pædagogiske arbejde var der således intet at udsætte på, men der gik rygter om hendes moral og fortid. Dette fik realskolebestyrer Victor Rasmussen til at henvende sig til skolemyndighederne i Aalborg angående Hilda G.'s fortid.²⁴ Den 1. september 1949 blev Hilda G. vikar i Terkelsbøl, uden at der i den forbindelse blev boret i hendes fortid. Noget andet var det, da hun begyndte at søge faste tjenestemandstillinger ved skolen.

Hvordan bliver en lærerstilling besat?

Reglerne for besættelse af lærerstiller, som netop omkring 1950 var under revision, skal omtales nærmere her, da de havde afgørende betydning for striden om lærerindestillingen i Terkelsbøl. Der blev vedtaget en ny tilsynslov den 12. april 1949, som indførte de samme regler nord og

syd for Kongeåen. Denne lov styrkede på nogle punkter de lokale skolemyndigheder over for skoledirektion og ministerium, men på ansættelsesområdet bevarede de overordnede myndigheder kontrol med, hvem der blev ansat i lærerstiller på landet. I kommuner, hvor der både fandtes en skolekommission for hele kommunen og skolenævn for den enkelte skole, hvilket var tilfældet i Tinglev Kommune, var indstillingsretten til lærerstiller delt mellem de to kommunale myndigheder.

Opslaget til stillinger på landet skulle foretages af skoledirektionen, men efter forslag fra kommunalbestyrelsen. Ansøgningerne skulle sendes til amtsskoledirektionen, som udarbejdede en oversigt over samtlige ansøgere med angivelse af, hvilke af disse der opfyldte bestemmelserne for at blive ansat som aspirant eller som fast tjenestemand. Indstilling skulle derefter foretages af skolekommissionen og skolenævnet i fællesskab. Indstillingen skulle omfatte tre ansøgere i prioriteret rækkefølge. Hvis indstillingen af nummer ét på listen var enstemmig, var kaldsmyndigheden, det vil sige skoledirektionen, forpligtet til at ansætte vedkommende. Var der derimod ikke fuldstændig enighed

Terkelsbøl Skoles elever og lærere i skoleåret 1947/48. Læreren foran vinduet til højre er førstelærer Holger S. Christensen. Lærerinden yderst til venstre i tredje række er Cathrine Matthiesen, som var vikar i skolen fra 1. maj 1948 og frem til sommerferien. Mange af børnene på billedet deltog i skolestrejken i 1951. Tinglev Lokalhistoriske Arkiv.

om en bestemt kandidat, skulle stemmeafgivningen for de enkelte kandidater anføres i indstillingen, men i sådanne tilfælde var skoledirektionen frit stillet med hensyn til valg blandt de indstillede. Hvis der ikke havde meldt sig mindst tre kvalificerede ansøgere, var skoledirektionen frit stillet med hensyn til, om den ville vælge at ansætte en af de kvalificerede ansøgere, eller om embedet skulle genopslås. Hvis den indstillende myndighed nægtede at foretage indstilling, kunne skoledirektionen med Undervisningsministeriets godkendelse kalde en af de kvalificerede ansøgere til embedet.²⁵

Også de sønderjyske amtsskoledirektioners sammensætning blev ændret ved tilsynsloven af 1949. Hidtil havde skoledirektionen kun bestået af tre medlemmer: amtmand, amtsskolekonsulent (forretningsfører) og et medlem valgt af amtsskolerådet. Fremtidig skulle skoledirektionen bestå af fem medlemmer, hvoraf amtmanden var forretningsfører, og de fire øvrige medlemmer valgt af amtsrådet. Amtsskolekonsulenten kunne deltage i direktionens møder men uden stemmeret. Imidlertid bevarede de hidtidige sønderjyske amtsskolekonsulenter deres ledende plads i skoledirektionen for deres embedstid.²⁶ Dette betød, at Tønder Amts Skoledirektion fra 1950 bestod af amtmand M.J. Clausen, amtsskolekonsulent S.C. Brejl samt tre valgte medlemmer, som var gårdejer Hans Jepsen Christensen, Høgsbro, gårdejer Andreas Hansen, Ballum og trafikekspeditør, landstingsmand Alfred S. Kristensen, Bylderup-Bov.

Forældre og skolenævn ønsker at beholde Hilda G.

I første omgang var Hilda G. blevet ansat som vikar i lærerindeembedet. Vikariater blev afgjort lokalt af skolenævnet, men valget skulle godkendes af amtsskoledirektionen. Denne godkendte uden videre Hilda G. uden at undersøge hendes forhold nærmere. Men da der begyndte at gå forskellige rygter om hende, fremskaffede amtsskolekonsulenten via politiet dokumentation fra skolemyndighederne i Aalborg og fra politiets efterretningstjeneste. Selv om der også lokalt gik rygter om Hilda G.'s forhold under besættelsen, havde hun støtte blandt forældrene og skolenævnet, da hun søgte om fast ansættelse, hvilket hun som nævnt gjorde hele fem gange.²⁷ De første to gange var Hilda G. eneste ansøger, og skoledirektionen forlangte, at embedet blev genopslået. Ved de følgende opslag blev Hilda G. indstillet af flertallet af skolenævnets og skolekommissionens medlemmer, men indstillingen var ikke enstemmig.

Ved det fjerde opslag ønskede skoledirektionen at ansætte en anden ansøger, men inden man fik forhandlet med denne om stillingen, trak hun sin ansøgning tilbage, og da skoledirektionen stadig ikke ønskede at ansætte Hilda G., blev resultatet et femte opslag. Denne gang meldte der sig ud over Hilda G. en kvalificeret ansøger, Ingrid Schmidt Danielsen. Flertallet i skolenævn og skolekommission ønskede derfor at trække sagen i langdrag i håb om, at Hilda G. snart ville stå tilbage som eneste ansøger. Den 29. juli 1951 stemte fem medlemmer for ikke at foretage indstilling, mens tre medlemmer stemte for, at indstilling skulle ske. Som begrundelse for ikke at indstille anførte man, at amtsskolekonsulent Brejl havde nægtet at deltage i et forældremøde om sagen, og at han ikke havde givet ordentligt svar på, hvilke regler der var, hvis forældrekrædsen ønskede at oprette en privatskole. Dette truede forældrekrædsen med, hvis man ikke kunne få ansat Hilda G. som lærerinde. Tre medlemmer af skolenævnet tog til København i slutningen af juni og forelagde deres version af sagen for undervisningsminister Flemming Hvidberg og departementschef A. Michelsen.

Flertallet i skolenævnet fastholdt, at forældrene og de lokale skolemyndigheder ønskede Hilda G. fastansat i lærerindestillingen. Vel var man vidende om, at hun ikke under besættelsen havde opført sig, som hun burde, men hun var hverken straffet eller tiltalt for noget. Derfor burde forholdet være glemt. Hun havde nu i omtrent to år virket som vikar, og forældrene var derfor uforstående over for, at hun ikke kunne ansættes. Senere skrev skolenævnet til Undervisningsministeriet, at Hilda G. var en meget stillfærdig person, som var blød i sindet. Hun havde forældrenes ubetingede tillid, og børnene hang ved hende. Hun var ifølge skolenævnets flertal "en førsteklases lærerinde".²⁸ Med hensyn til hendes private forhold, så havde hun ikke taget sin afsked for at gå tyskernes ærinde, men fordi hun skulle have et barn med en tysk soldat, som hun havde lært at kende før besættelsen, og man kunne fremlægge et bevis på, at hun takket være sine forbindelser i værne magten havde fået løsladt en mand, som var kommet i Gestapos hænder.²⁹ Hun kunne derfor ikke betragtes som nogen "tyskerpige".

Forældrekrædsen i Terkelsbøl havde også indsamlet en adresse med 35 underskrifter om "inderligt at beholde Hilda G. som vor Lærerinde".³⁰ De var indsamlet ved at gå fra hus til hus. Den indeholdt navne både fra dansksindede og tysksindede, som havde børn i skolen.

Imidlertid kunne der ikke samles fuldstændig enighed om lærerinden. Der var i skolenævnet et medlem, der var imod at ansætte Hilda

G., og som i sidste omgang gik ind for at ansætte Ingrid Danielsen, og i skolekommissionen var der to medlemmer, som stemte blankt. Mindretallet var med til at hindre, at den lokale indstilling kunne presses igennem uden om skoledirektionen. Dissensen i skolenævnet kom fra førstelærer Christensens kone, Petrea, der ligesom ægtemanden var imod, at Hilda G. blev fastansat. Dette fik, som vi senere skal se, forældrene til at samle klager imod førstelæreren. Der var også folk med tilknytning til modstandsbevægelsen, der på grund af hendes fortid ikke ville have Hilda G. som fastansat lærerinde. Politibetjent J.P. Egebjerg Andersen, som havde været aktiv modstandsmand, tog således anledning til en slags afhøring af Hilda G. om hendes fortid, da han tilfældigt mødte hende hos en af de aktive forældre, som støttede hende. Referatet af denne samtale sendtes fortroligt via Tønder Politimester til amtsskolekonsulent Brejl.³¹

Amtsskoledirektionens holdning

Tønder Amts Skoledirektion havde som nævnt accepteret, at Hilda G. i september 1949 var blevet vikar i Terkelsbøl. Men da amtsskolekonsulent Brejl i november 1949 fik politirapporterne om hende i hænde og forelagde disse for hele direktionen, var flertallet i direktionen overbevist om, at hun ikke burde fastansættes, selv om de lokale skolemynigheder gik ind for hende.³² Befolkningen i Terkelsbøl skoledistrikt var i national henseende meget blandet, og direktionen mente derfor, det var vigtigt, "at der ikke alene ansættes dygtige lærerkræfter, men også, at der ikke kan rejses berettiget kritik mod disses nationale og moralske opførsel".

Amtsskolekonsulent Brejl påpegede over for Undervisningsministeriet, at en ugift lærerinde med en fortid som frk. Hilda G.'s ikke burde ansættes ved en landsbyskole. I et lille landsbysamfund ville børnene før eller senere få kendskab til lærerindens privatliv. Amtsskoledirektionen ville ved at godkende hendes ansættelse over for børnene anerkende den moral, hendes handlinger under krigen havde været udtryk for.³³ Medlem af skoledirektionen, tidligere landstingsmedlem Hans Jepsen Christensen uddybede i et privatbrev til undervisningsminister Flemming Hvidberg, at han, straks han fik kendskab til lærerindens tidligereandel, i direktionen havde erklæret, at han under ingen omstændigheder kunne være med til at kalde hende til lærerindestillingen. Skoledirektionen ville "sænke alle moralske begreber og forkvakle

de nationale begreber", hvis den ikke benyttede sin lovhjemlede ret til at hindre hendes ansættelse.³⁴

Imidlertid var der ikke fuldstændig enighed i skoledirektionen om holdningen til Terkelsbølsagen. Det socialdemokratiske medlem af Landstinget og af Tønder Amtsråd, Alfred Kristensen, afgav mindretalsindstilling, hver gang skoledirektionen afgav indstilling i ansættelsessagen.³⁵ Han mente, at det var imod skoletilsynslovens hovedtanke om det folkelige selvstyre at gå imod skolenævnets og skolekommissionens ønske om at ansætte Hilda G. Ikke mindst fordi man lokalt havde haft hele to år til at gøre sig bekendt med lærerindens moralskeandel og hendes nationale indstilling. Han mente desuden, at det ville være en ulykke for skolen og dens arbejde, hvis skoledirektionen fik en konflikt med skolenævnet. Han var også bange for, at konflikten i længden ville betyde, at børn blev flyttet til den nye tyske privatskole i Tinglev.³⁶ Han ønskede derfor, at der blev optaget forligsforhandlinger mellem skoledirektionen og skolenævnet om en fælles løsning, og hvis dette ikke kunne lykkes, var Alfred Kristensen villig til at støtte ansættelsen af Hilda G.

Amtsskolekonsulent Brejl måtte imødegå klagerne, som skolenævnet i Terkelsbøl havde fremsat over for ministeriet. Grunden til, at Brejl efter aftale med amtmanden havde nægtet at komme til et forældremøde i Terkelsbøl, var, at han ikke på det offentlige møde kunne forsvare skoledirektionens holdning, da han ikke kunne fortælle om detaljerne i politirapporterne. Amtsskolekonsulenten fremhævede desuden, at han under et møde i Tønder den 4. august 1951 over for to medlemmer af skolenævnet havde forklaret reglerne for at få statstilskud til en privatskole. En nyoprettet privatskole kunne først modtage statstilskud, når den havde været i virksomhed et fuldt kalenderår, og at der ikke var lovhjemmel for at yde forskud på tilskuddet.³⁷ Denne regel viste sig at blive en hindring for, at der kunne blive realiteter i forældrenes privatskoleønsker.

Terkelsbølsagen i dagspressen

Sagen med lærerinden vakte meget stor opmærksomhed i de sønderjyske dagblade, og den blev også omtalt i landsdækkende aviser.³⁸ Dagbladene havde meget forskellig holdning til sagen. Medens *Sønderjyden* i mange artikler helhjertet stod på forældrenes og lærerindens side,³⁹ stillede *Jyske Tidende* sig mere kritisk over for Hilda G.⁴⁰ Forskellen

kom allerede frem i måden, lærerinden omtaltes på. Medens hun systematisk i *Sønderjyden* benævntes "Fru", betegnedes hun en række tilfælde i *Jydske Tidende* som "Frk.". Den samme forskel gjorde sig gældende hos skolemyndighederne, hvor skolenævnet kaldte hende "Fru" og skoledirektionen "Frk.". Den forskellige titulatur havde med tidens moral at gøre. Det var nedsættende for lærerinden at være frøken, da hun havde to mindre børn uden for ægteskab, og så oven i købet med en tysk soldat. Dette forhold blev mindre åbenlyst, når lærerindens tilhængere betegnede hende som frue.

Sønderjyden stod på forældrenes side i skolestriden. Kritikken imod lærerinden skyldtes især, at hun havde to børn uden for ægteskab, og at man fra skoledirektionens side benyttede dette som anledning til at få hende sat på gaden. De fremsatte beskyldninger mod hende for unational optræden havde hun ifølge *Sønderjyden* kunnet imødegå. I den offentlige debat kom et udsagn i en artikel i *Jydske Tidende* den 9. maj 1951 til at spille en stor rolle. Hilda G. skulle ifølge nogle af skolebørnene i undervisningen have sagt om den tyske invasion den 9. april: "Det er vore befriere, der kom", og da børnene protesterede: "Nå, ja, men de kom dog som vore venner".⁴¹ Hilda G. protesterede straks over udsagnet, som hun bestred at have fremført i skolen.⁴² Da denne historie i høj grad kunne forringe lærerindens chancer for at blive ansat, anlagde hun sag ved Civilretten i Kolding mod avisen og forlangte 2.000 kr. i erstatning. *Jydske Tidende* svarede igen med en overskrift i avisen den 6. september 1951: Nazi-Lærerinde anlægger Sag mod "*Jydske Tidende*". Men da det var vanskeligt at bevise, hvad der var blevet sagt i undervisningen, endte injurienesagen helt fremme i oktober 1951 med det kompromis, at lærerinden benægtede at have fremsat udtalelserne, og at bladet på sin side beklagede at have fremsat rygterne i avisen. Hver part skulle udrede sagsomkostningerne, og erstatningsbeløbet bortfaldt.⁴³ *Jydske Tidende* havde under forligsforhandlingerne i sagen

Nazi-Lærerinde anlægger Sag mod „Jydske Tidende“

Overskrift i *Jydske Tidende* 6. september.

fået amtsskolekonsulent Brejls ord for, at udtalelserne om 9. april ikke havde haft indflydelse på skoledirektionens afgørelse, da rygten ikke havde kunnet bekræftes.⁴⁴

Sønderjyden beskæftigede sig i flere artikler med sagens konsekvenser for skolevæsenet og de nationale forhold i lokalområdet. Forældrene havde nedsat et udvalg, der skulle undersøge mulighederne for at oprette en privatskole med Hilda G. som lærerinde. Forældrekredsen formodede, at der så kun ville blive meget få elever tilbage til kommuneskolen. Det afgørende spørgsmål var, om en sådan privatskole kunne fastholde de børn fra det tyske mindretal, som nu gik i den danske skole, eller om de tysksindede forældre ville oprette en tysk privatskole i Terkelsbøl eller flytte børnene til Tinglev. I så fald ville børnene i Terkelsbøl blive splittet mellem tre skoleinstitutioner, kommuneskolen, en dansk og en tysk privatskole.

Skolestrejken iværksættes og afblæses

I begyndelsen af september 1951 spidsede sagen til. Undervisningsministeriet godkendte den 4. september Tønder Amts Skoledirektions indstilling af Ingrid Schmidt Danielsen som aspirant i lærerindeembedet i Terkelsbøl med tiltrædelse den 15. september.⁴⁵ Samme dag måtte Hilda G. derfor fratræde sit vikariat, og hun måtte også sammen med sine to børn forlade embedsboligen på skolen. Et forældredvalg under ledelse af baneformand Christensen besluttede fredag aften den 14. september at iværksætte skolestrejke fra næste morgen. Det var også lykkedes at finde husly til Hilda G. og hendes børn i en nærliggende tom lejlighed.⁴⁶ Da den nye lærerinde mødte på skolen om morgenen lørdag den 15. september kunne hun sammen med førstelæreren konstatere, at der i yngste klasse kun mødte fem børn (fra to hjem) og i ældste klasse kun to børn, hvoraf det ene var førstelæreren eget. Ikke sjovt for en nyuddannet lærerinde i hendes første stilling.⁴⁷

Både førstelærer Holger S. Christensen og hans kone Petrea Christensen spillede en rolle i Terkelsbølsagen. Petrea Christensen var som medlem af skolenævnet med til at hindre, at der kunne blive enighed om at indstille Hilda G. i den faste lærerindestilling. Udsnit af billedet på side 129. Tinglev Lokalhistoriske Arkiv.

Imidlertid var der støtte fra amtsskolekonsulent Brejl til de boykottede lærere.⁴⁸ Den første dag sluttede undervisningen for de få mødte elever før normal tid. Det var ifølge Brejl kl. 11 og ifølge *Sønderjyden* kl. 8. Brejl havde telefonsamtaler med førstelærer Christensen lørdag eftermiddag og med Ingrid Danielsen om aftenen. Han pålagde dem at gennemføre undervisningen ganske som planlagt uden ændringer i fagene, og at de ikke måtte sige noget som helst til børnene om strejken. De skulle i det hele taget tage det så roligt som muligt og lade som om intet var hændt.

I lokalsamfundet vakte skolestrejken naturligvis stor opsigt, og der blev talt om sagen vidt og bredt. *Sønderjydens* journalist gik rundt blandt folk og spurgte om deres holdning. Hovedparten mente, at det var skoledirektionen og ministeriet, der var skyld i hele miseren. Man havde tilsidesat et enigt forældreønske om, hvem man ønskede skulle være deres børns lærerinde. Som en stor overskrift lød i *Sønderjyden* den 7. september: "Skal lærerinden nu bøde for skoledirektionens fejltrin?" Hertil kom folks barmhjertighed over for den værgeløse lærerinde og hendes børn, som nu blev jaget væk fra skolen. Men der var også enkelte, som havde foreslået, at de strejkende børn skulle hentes tilbage til skolen af politiet.⁴⁹

I løbet af strejkedagene ændrede sagens fokus sig. Det kom efterhånden til i mindre grad at dreje sig om at beholde Hilda G. som lærerinde i Terkelsbøl. I stedet kom bestræbelserne til at gå ud på at få skaffet Hilda G. og hendes børn en betryggende fremtid. Desuden kom både børne-

nes og Hilda G.'s forhold til førstelæreren til at spille en betydelig rolle i forløbet. Førstelærer Holger Christensen og hans kone blev beskyldt for at have haft stor indflydelse på, at lærerinden ikke kunne fortsætte på skolen. Lærerens kone, Petrea Christensen, som førstelæreren havde været ivrig efter at få ind i skolenævnet, var den egentlige årsag til, at der ikke kunne skaffes enighed i skolenævnet om at indstille Hilda G. Hun havde hele tiden sammen med sin mand været modstander af vikaren. Af moralske og religiøse årsager ønskede de ikke en ugift lærerinde med to børn som fast lærerinde.⁵⁰

Forældrekrædsen søgte derfor at fremskaffe flest mulige skriftlige klager imod førstelæreren og sørgede for, at disse blev tilstillet amtsskoleinspektionen.⁵¹ Klagerne gik på, at Holger Christensen i undervisningen havde talt nedsættende om visse børn og deres forældre, og især på, at han havde kritiseret tyske fædres optræden under krigen. Blandt de skriftlige klager til skolenævnet var også to fra Hilda G. Hun klagede over, at førstelæreren var kommet ind i hendes klasse og i børnenes overværelse havde slået i katedret og overfuset lærerinden. Værre var det, at førstelæreren i sin gennemgang i religionsundervisningen havde udlagt det således, at lærerinden var et menneske, der var ond imod Gud, og som sølede sig i synden. Af denne grund groede ukrudtet i hendes have, og børnene blev af førstelæreren opfordret til selv at konstatere dette ved at gå ned i lærerindens have.⁵²

Amtsskolekonsulent Brejl svarede skolenævnet på disse klager ved dels at meddele, at førstelærer Christensen overhovedet ingen indflydelse havde haft på skoledirektionens indstilling, og dels at forlange klagerne over førstelæreren holdt uden for den standende strid. Klagesagerne måtte behandles på et senere tidspunkt efter de gældende regler.

Med hensyn til håbet om at få genindsat Hilda G. i lærerindeembedet blev dette nærmest opgivet af skolenævnet og forældre. Flere af skolenævnets medlemmer havde været til møde hos amtsskolekonsulent Brejl i Tønder, hvor de havde fået forevist de fortrolige dokumenter, der bl.a. afslørede Hilda G.'s medlemskab af DNSAP og N.S.L.F. og hendes øvrige hidtidige levnedsløb.⁵³ Skolenævnetsrepræsentanterne havde ifølge amtsskolekonsulenten bemærket, at de ville have handlet anderledes, hvis de havde kendt disse papirer, men at de nu fastholdt deres støtte til hende. Allerede tidligt i forløbet havde Brejl med tilslutning fra amtmanden tilkendegivet, at en løsning på problemet med lærerinden kunne være, at man skaffede hende en stilling i en større by og helst uden for det sønderjyske område, hvor det nationale ikke spillede så stor en rolle.

En sådan løsning håbede amtsskolekonsulenten kunne løse op for den ubehagelige konflikt med de lokale skolemyndigheder, og det kunne fagligt forsvares, da Hilda G. havde vist sig som en dygtig lærerinde.

To gange havde amtsskolekonsulenten en personlig samtale med Hilda G. på sit kontor i Tønder. De var ikke helt enige om, hvem der havde

POLITIETS EFTERRETNINGSTJENESTE
RIGSPOLITIDIREKTORATET
Efterretningsafdeling
—/en
Politigården, København V.
Telf. Palæ 9660

København den 14. august 1951
OK 9375/51

Hilde G. [redacted]
født den 19. juni 1914 i Ålborg

er anført i centralkartoteket således:
ifl. anholdelseskort: anh. d. 15/5 45 i Kruså, sigtelse
?, løsl. 17/8 45.
✓ ifl. K 9880 A: Har været medlem nr. 39 af NSLF.
✓ ifl. K. 5778: Har været medlem af DNSAP, lærerorg. DNLF.
Har et barn med en tysker.
✓ ifl. DNSAP's medlemskartotek indm. 12/11 41, medl. nr.
45457, ses ikke udmeldt.
✓ ifl. Bovrup ark. 5c map. 34c: Korresp. m. Syssel J 41.
Brev fra Himmer Syssel til hovedkontoret indmeldelse
i partiet.
Sigtelse rejst for arb. for tyskerne 1/10 45 sluttet
uden tiltale.
Erklæring udstedt 25/3 49 til statsadv. i Sønderborg.

Til
politimesteren i Tønder.

Rigsp. Form. 166. 1. udg. PETERSEN PAPIER A/S. KØB.

Politiets Efterretningstjenestes generalieblad vedrørende Hilda G.'s optræden under 2. verdenskrig blev det afgørende dokument i ansættelsessagen. Dette dokument havde amtsskolekonsulent Brejl og Tønder Amts Skoledirektion kendskab til, mens skolenævnet og forældrene først på et meget sent tidspunkt i forløbet fik indsigt heri (Tønder Amtsskoledirektions arkiv, RAÅ).

taget initiativ til møderne. Lærerinden havde den opfattelse, at hun var indkaldt af Brejl, men denne påpegede, at han ikke havde inviteret Hilda G., men at hun ville blive venligt behandlet, når hun nu var kommet. Ved det første møde havde Brejl nævnt muligheden for, at han kunne være behjælpelig med at finde en stilling til hende uden for Sønderjylland, men hun havde modsat sig forslaget. Også fra lokal side blev der arbejdet for denne løsning af konflikten. Brejl blev om formiddagen den 15. september, samme dag som strejken startede, i Tønder opsøgt af politibetjent J.P. Egebjerg Andersen fra Tinglev, der spurgte, om der ikke kunne gøres noget for at få skaffet Hilda G. ansættelse i en storby, helst i København. Senere om eftermiddagen samme dag henvendte forstander og folketingsmand Fr. Heick, St. Jyndevad, sig telefonisk til Brejl på vegne af flere forældre i Terkelsbøl med samme ønske. Brejl var villig til at undersøge mulighederne, men han krævede, at skolestrejken i Terkelsbøl skulle ophøre, før han ville gå videre med sagen. Han kunne dog allerede fortælle Fr. Heick, at han ved amtsskolekonsulenternes møde i Odense den 8. september havde talt med skoledirektør N.P.K. Andersen i Esbjerg om sagen, og denne havde lovet at modtage Hilda G. med venlighed og med tilbud om vikaransættelse.⁵⁴

Efter aftale med amtmand M.J. Clausen henvendte Brejl sig på strejkens tredje dag den 18. september til Fr. Heick om, at han kunne meddele de forældre, som han havde forbindelse med, at amtsskolekonsulenten og amtmanden var villige til at modtage en repræsentation fra forældrekrædsen i Terkelsbøl og forhandle med dem om sagens løsning, men en betingelse var, at strejken blev afblæst. Onsdag den 19. september mødte forældrerepræsentanterne gårdejer Rasmus Holm, Karl Kellmann og baneformand Christensen op på Brejls kontor. Brejl bebrejdede dem, at de havde iværksat "denne ganske meningsløse og ulovlige strejke", som kun gik ud over deres egne børn. Ifølge de tre forældre var strejken rettet mod førstelærer Christensen, som var skyld i, at Hilda G. ikke blev ansat. Dette afviste Brejl ganske, men han lovede at medvirke til, at Hilda G. kunne komme i arbejde i en større by. Samme aften holdt forældrene møde i Terkelsbøl og besluttede, at børnene skulle møde i skolen torsdag morgen.⁵⁵

Fredag den 21. september mødte Hilda G. så for anden gang op hos amtsskolekonsulenten. Han nævnte her muligheden for, at hun kunne blive vikar i Esbjerg kommunale skolevæsen, men det krævede, at hun tog til Esbjerg og talte med skoledirektøren. Brejl pålagde hende at spille med åbne kort og fortælle om sin fortid, hvad hun ikke havde

gjort, da hun blev vikar i Terkelsbøl. Hilda G. benægtede ifølge Brejl, at hun havde været medlem af DNSAP og af den nazistiske lærerforening, men hun måtte indrømme det, da han forelagde hende beviserne på medlemskaberne med hendes egne underskrifter. Om det var dette krav om åbenhed, der førte til, at hun ikke ønskede at blive vikar i Esbjerg, kan ikke ses i kilderne, men da Brejl en uge senere kontaktede skoledirektøren i Esbjerg, havde Hilda G. endnu ikke henvendt sig, selv om han havde lovet at tage venligt imod hende.

For at gøre sagen med Hilda G.'s fremtidige beskæftigelse færdig, så var amtsskoledirektionen stadig på udkig efter en løsning. Så længe Hilda G. endnu opholdt sig i Terkelsbøl og havde forældrenes udelte sympati, ville gemytterne ikke falde til ro, og den nye lærerinde havde ikke rimelige chancer for at etablere sig på skolen. Også landstingsmand Alfred Kristensen, der som nævnt udgjorde mindretallet i skoledirektionen i forbindelse med ansættelsessagen, og folketingsmand Fr. Heick var aktive i sagen. De forsøgte at få udvirket, at Hilda G. kunne blive ansat i Fru Kampps Skole for svært tunghøre børn i København.⁵⁶ Dette skete via en henvendelse under hånden til arbejds- og socialminister Poul Sørensen, under hvis ressort handicapskolerne hørte.⁵⁷

I forbindelse med indvielsen af Højer Ungdomsskole den 23. oktober 1951 havde amtmanden i Tønder mulighed for at tale med undervisningsministeren om sagen, og aftalen blev, at amtmanden videregav nærmere oplysninger om skolestriden i Terkelsbøl og Hilda G.'s personlige forhold til arbejds- og socialministeren. Allerede dagen efter modtog Poul Sørensen disse oplysninger fra amtmand Clausen.⁵⁸ Amtmanden undlod dog at komme ind på Hilda G.'s nazistiske medlemskaber, men indskrænkede sig til, at hun ikke kunne ansættes i et nationalt stærkt blandet område, hvor det var afgørende, at der "ikke alene ansættes dygtige lærerkræfter, men også sådanne, mod hvis nationale og moralske optræden, der ikke kan rejses tvivl". Det ville være særdeles godt, hvis Hilda G. kunne blive ansat i København, da det også i en grænseegn var af betydning, at en "proteststemning" imod skoledirektionens afgørelse kunne bilægges. I en større by ville hendes evner som lærerinde "komme til udfoldelse uden at blive kompromitteret af snak om hendes privatliv". Selv om Poul Sørensen var positivt indstillet over for forslaget,⁵⁹ så endte det med, at det blev opgivet, da Hilda G. fik en anden ansættelse. Embedsmændene i Arbejds- og Socialministeriet var efter at have hørt om Hilda G.'s baggrund heller ikke særlig ivrige efter at få hende ansat ved af skolerne under Socialministeriet.⁶⁰

Udsnit af klassebillede med elever og lærere på Middelfart Vestre Skole 1958. Nummer to fra venstre er Hilda G. Middelfart Lokallhistoriske Arkiv.

Der havde nemlig vist sig en ny mulighed for Hilda G. Hun fik fra den 1. november 1951 et vikariat ved Vestre Skole i Middelfart med 30 timer om ugen. Det gik åbenbart så godt, at hun allerede fra 1. juni 1952 blev ansat som fast lærerinde ved Middelfart kommunale skolevæsen. Hendes brogede fortid kom hende ikke til skade, efter at hun var kommet bort fra Sønderjylland og til en købstad. Tværtimod blev alle hendes forskellige vikariater og ansættelser både i Aalborg og i Broager regnet med i hendes pensionsanciennitet. Dette betød, at hendes tjenesteløstid som lærer ved købstadsordnede skoler blev beregnet fra 1. maj 1947.⁶¹ Hilda G. var fastansat lærerinde ved Vestre Skole i Middelfart indtil hun døde i 1966, 52 år gammel.⁶²

Men inden hun flyttede til Fyn, havde forældre og beboerne i Terkelsbøl taget en hjertelig afsked med hende.

Afskedsfest for Hilda G. på Terkelsbøl Kro

Om aftenen den 30. oktober 1951, dagen før hun rejste til Fyn for at overtage sin nye stilling, blev der på Terkelsbøl Kro afholdt en afskedsfestlighed for Hilda G. Til hende og hendes børn var der i dagene forinden indsamlet en gave på 500 kr., som yderligere blev forøget i aftenens løb.

Ifølge dagbladenes referat var der ca. 50 mennesker til stede på kroen, og der var taler og sange. I talerrækken var H.C. Holm, gårdejer og mangeårig skolenævnformand Rasmus Holm, fru mejeribestyrer Helene Muusmann, skolenævnmedlem Georg Andresen, gårdejer Frands Rasmussen, Duborg, og idrætsforeningens formand P.L. Hansen.⁶³

Både *Sønderjyden* og *Jydske Tidende* konstaterede, at afskeden var udtryk for, at forældre og børn havde været glade for deres lærerinde, og at de ønskede hende held og lykke i hendes nye stilling. Derimod blev aftenen ikke brugt til at angribe de myndigheder, som var årsag til, at hun ikke kunne fortsætte i Terkelsbøl. I en af talerne blev det dog fremhævet, at Hilda G. havde gjort en stor indsats på skolen, som havde været forsømt på grund af de mange vikarer i de seneste tre år. Aviserne omtalte ikke, om førstelæreren og hans kone og den nye lærerinde havde været til stede, så de har næppe deltaget. Aftenen sluttede med,

Ingrid Schmidt Danielsen blev i september 1951 ansat i lærerindestillingen i Terkelsbøl, og hun kom derfor til at opleve skolestrejken og dens følger på første parket. Hun blev i Terkelsbøl indtil 1954, hvorefter hun blev ansat som lærerinde i Højer. Her blev hun en værdsat lærer, og hun blev bestyrelsesmedlem af Tønder Amts Idrætsforening og var i en periode medlem af byrådet i Højer. Ingrid Danielsen (bagerst til venstre) ses her sammen med en skoleklasse 1965. (Højer Lokallhistoriske Arkiv).

at Hilda G. bevæget takkede for al den venlighed, hun havde mødt hos beboerne i Terkelsbøl.

Dermed var stridighederne i Terkelsbøl ikke helt slut. De fortsatte ved juletid, da den traditionelle julefest skulle holdes for børnene. I bladet *Der Nordschleswiger* hed overskriften ligefrem: "Schlacht um den Weihnachtsbaum".⁶⁴ Førstelærer Christensen ønskede ikke festen gennemført, og Ingrid Danielsen, den nye lærerinde, ville heller ikke deltage, da beboerne ønskede at invitere Hilda G. med til festen.⁶⁵ Ingrid Danielsen fik også indtryk af, at nogle af forældrene ville spille hende ud mod førstelæreren, hvilket hun ikke ville være med til. Dette indtryk blev yderligere underbygget af et læserbrev i *Sønderjyden* med angreb på førstelæreren.⁶⁶ Det endte så med hele to arrangementer.⁶⁷ Dels blev der på skolen den 22. december holdt en julefest bl.a. med medvirken af skolens to lærere og af pastor Holm fra Tinglev. Dels blev der af forældrekredsen afholdt en juletræsfest på Terkelsbøl Kro den 29. december, hvor der var optræden af en lokal skuespillerinde, og hvor en julemand uddelte gaver til børnene. Denne fest blev ledet af Hilda G. efter særlig indbydelse og havde deltagelse af et meget stort antal børn og forældre.

Kan skolenævn eller -kommission kollektivt nedlægge sine mandater?

Amtsskoledirektionens og Undervisningsministeriets beslutning om at afvise de lokale skolemyndigheders ønske om at ansætte Hilda G. fik et efterspil. Allerede den 15. september 1951, den dag skolestrejken begyndte, meddelte fire ud af de fem medlemmer af Terkelsbøl Skolenævn, at de kollektivt nedlagde deres poster i nævnet, da skoledirektionen gentagne gange havde tilsidesat skolenævnets indstilling af Hilda G. til lærerindestillingen og indstillet Ingrid Danielsen, selv om denne kun fik én stemme i skolenævnet.⁶⁸ Tilsidesættelsen gjorde, at de ikke kunne fortsætte deres arbejde i nævnet. Kun førstelærerens kone ønskede ikke at nedlægge sit hverv.

Spørgsmålet om de fire skolenævnmedlemmers vægring mod at fortsætte deres borgerlige ombud blev af sognerådet sendt videre til afgørelse i amtet og derfra til skoledirektion og Undervisningsministerium. Ganske vist kunne skolenævnet selv tage stilling, når et enkelt medlem ønskede at nedlægge sit hverv. Noget andet var det, når det drejede sig om et overvejende flertal af nævnet på én gang. I ministeriet satte

spørgsmålet den helt store undersøgelse i gang. Man fandt præcedenssager frem helt tilbage til konflikten mellem den tyske og danske lærer i Højer i 1926, som endte med den tyske lærers afskedigelse, og hvor de tyske og socialdemokratiske medlemmer af skolekommissionen efterfølgende ønskede at nedlægge deres hverv i protest.⁶⁹ Desuden indtog man en række tilsvarende sager vedrørende skolekommissionsmedlemmer i Asnæs, Hjerk-Harre og Sønderho 1940-42. Specielt sagen fra Sønderho på Fanø, hvor forældrene strejkede for at få afskediget en førstelærer, spillede en rolle i ministeriets sagsbehandling. I alle tilfælde endte det med, at en kollektiv nedlæggelse af mandaterne ikke kunne accepteres. Til gengæld kunne ministeriet ikke anvise andre sanktionsmuligheder end civilt søgsmål, hvis skolekommissionsmedlemmer eller skolenævnsmember fortsat nægtede at fungere.⁷⁰

Med tilsynsloven af 1949 var det kommunale skoletilsyn blevet styrket, så sognerådet havde fået større indflydelse. Men dels havde Tinglev Sogneråd i Terkelsbølsagen sendt afgørelsen af mandatnedlæggelsen videre til amtet, og dels drejede det sig i dette tilfælde om en protest imod overordnede myndigheders afgørelse. Derfor anmodede Undervisningsministeriet i sit svar af 4. marts 1952 Tønder Amtsskoleledelse om at "tilkendegive de pågældende medlemmer af skolenævnet ministeriets alvorlige misbilligelse af, at de for at øve kritik mod en af skoledirektionen og ministeriet lovligt truffen beslutning har ment det passende at unddrage sig udførelsen af et hverv, som lovligt er blevet dem pålagt, og derved lægge hindringer i vejen for administrationen af kommunens skolevæsen".⁷¹

Tinglev Sogneråd besluttede derefter, at de fire medlemmer af skolenævnet i Terkelsbøl skulle fortsætte på deres poster sammen med førstelærers kone, Petrea Christensen.⁷² Men det var vrangvillige tilidsmænd, som i den første tid efter afgørelsen ønskede at have mindst muligt med skolen at gøre. F.eks. ville de i 1952 ikke arrangere den sædvanlige forældredag på skolen, og de ønskede heller ikke, som de plejede, at overvære den årlige eksamen.⁷³

Skolestrejkenes perspektiver

Skolestrejken i Terkelsbøl var en usædvanlig begivenhed, da forældrene med deres aktion kæmpede for at beholde en lærer. Skolestrejker kendes også andre steder, men disse har gået ud på det modsatte, at få fjernet en lærer. Dette var f.eks. tilfældet ved den næsten samtidige

konflikt i Dannemare Sogn på Lolland, hvor skolestrejken først ophørte, da den pågældende lærer lovede at søge et andet embede.⁷⁴

Hele sagen om Hilda G. havde baggrund i lærermanglen, som gjorde, at det var så godt som umuligt at tiltrække uddannede lærere til Terkelsbøl Skole, og når det endelig lykkedes, så flyttede de igen. Der blev derfor behov for at bruge seminarister og andre ikke færdiguddannede som vikarer. Hilda G. var uddannet lærerinde, og selv om hun måske havde et blakket ry, så blev hun antaget, fordi man manglede en lærer. Hun viste sig så at være en kapabel og vellidt underviser, som fik et godt forhold til børnene og forældrene, som derfor gerne ville beholde hende.

Selv om Tinglev Kommune og Terkelsbøl skoledistrikt var præget af store nationale modsætninger, var den nationale konflikt ikke den afgørende brudlinje i ansættelsessagen. Men den nationale konflikt spillede en rolle som bagtæppe i sagen. Man var fra visse dansksindede forældres side bange for, at hvis Hilda G. ikke blev ansat, så ville de tyske børn blive taget ud af skolen, og der ville blive oprettet en tysk privatskole. Begge nationaliteters forældre stod i hele konflikten sammen om at beholde Hilda G. Et karakteristisk udtryk herfor var sammensætningen af delegationen, som tog til København for at forhandle med Undervisningsministeriet i juni 1951. Den bestod af formanden for skolenævnet, som var den lokale smed, en hjemmetysk gårdejer og en socialdemokrat.⁷⁵ Ikke engang den tidligere modstandsmand J.P. Egebjerg Andersen, der i 1945 fik lukket Terkelsbøl tyske skoleafdeling med maskinpistol i hånd, gik entydigt ind i sagen imod Hilda G., selv om han virkede i baggrunden med en slags uofficiel afhøring af Hilda G. om hendes fortid og ved sammen med folketingsmand Fr. Heick at henvende sig til Brejl om at få Hilda G. flyttet væk fra Sønderjylland. Det kan derfor konkluderes, at det nationale spørgsmål ikke direkte havde indflydelse på ansættelsessagen, men at det i allerhøjeste grad spillede ind indirekte.

Forholdet til førstelærer Christensen og hans kone Petrea fik også betydning. De var mest af moralske og religiøse grunde imod Hilda G., da hun var ugift og havde to børn med en tysk soldat. Der var også forskel på den måde, Christensen og Hilda G. underviste på. Der er ingen tvivl om, at Hilda G. fik det bedste forhold til de mindste børn. En gammel elev husker førstelærer Christensen som en krævende lærer, som var bedst for de dygtige elever.⁷⁶ De mange klager over førstelæreren kom der ikke rigtigt noget ud af, selv om der blev holdt et forældremøde, hvor førstelæreren skændtes med skolenævnsmember herom.⁷⁷

Det afgørende problem i Terkelsbølsagen var lærerindens nazistiske fortid, som gjorde, at amtsskoledirektionens flertal under ingen omstændigheder ville ansætte Hilda G. i det nationalt brogede område. Skoledirektionen havde fået dokumentation for Hildas G. nazistiske medlemskaber og for hendes beskæftigelse på den tyske værnemagts kontorer. Når man skal vurdere, om Hilda G.'s fortid var tilstrækkelig grund til at udelukke hende fra fast ansættelse, er det nødvendigt at tage tidsomstændighederne i betragtning. Årene 1949-51, hvor Hilda G. var i Terkelsbøl, var stadig præget af besættelsestid og retsopgør. En række lærere havde fået deres afsked af Tjenestemandsdømstolen og Undersøgelseskommissionen.⁷⁸ I Sønderjylland var retsopgøret særlig omfattende, da mange af lærerne ved det tyske skolevæsen blev interneret i Faarhuslejren og nogle af dem senere idømt fængselsstraf. Som tillæg til straffene blev mange af lærerne kendt uværdige til almen tillid, hvilket betød, at de mistede valgrettigheder og ret til offentlig tjeneste herunder at udøve nogen form for undervisningsvirksomhed.⁷⁹

Terkelsbøl Skole, der i dag er orgelfabrik, har bevaret sin facade uforandret. Hilda G. boede på første sal til venstre i billedet. Førstelærer Christensens lejlighed ses yderst til højre. Foto Erik Nørr 2016.

Disse restriktioner blev dog i begyndelsen af 1950'erne ophævet for en række af disse lærere. Redaktøren af Danmarks Lærerforenings medlemsblad *Folkeskolen* udtalte sig i efteråret 1951 om generhvervelse af rettigheder. Lærere, som var blevet afskediget af Tjenestemandsdømstolen, kunne blive ansat som lærere igen, hvis de pågældende kunne opnå enstemmig indstilling i en skolekommission til et embede, og i øvrigt ikke havde foretaget sig noget alt for graverende. Der var nemlig ifølge *Folkeskolen* forskel på at være lukket ude fra f.eks. statsbanerne eller sporvognene og på ved sine handlinger under besættelsen "at have vist sig ukvalificeret til at beklæde et lærerembede".⁸⁰

Hilda G. slap for at blive inddraget i retsopgøret, selv om hun både var medlem af det danske nazistparti og den eksklusive nazistiske lærerforening, og selv om hun havde arbejdet for tyskerne i Aalborg. Dette skyldtes, at hun efter 1942 ikke længere var ansat i det offentlige skolevæsen, og formentlig også, fordi hun ikke havde foretaget sig noget, som havde skadet danske borgere. Amtsskoledirektionens negative indstilling på grund af Hilda G.'s forhold under besættelsen blev vævet sammen med datidens moralske syn på, at en ugift lærerinde havde to børn uden for ægteskab, og at faderen så oven i købet var en tysk soldat, selv om der gik rygter om, at han havde tilknytning til det danske mindretal. Brejl skaffede sig via politiet også underretning om, at den pågældende soldat var gift i Tyskland.

Konflikten belyser også den særlige sønderjyske skoleordning, hvor man i 1920 fik indført magtfulde amtsskolekonsulenter, som fik stor indflydelse på skolevæsenet i amtet. Ved siden heraf blev der indført skolekommissioner – fra 1939 skolenævn – for de små skoledistrikter. Disse små skolemyndigheder blev både betragtet som en fordel på grund af deres nære forbindelse til forældrene og som et problem, fordi de små skolenævne havde vanskeligt ved at se skoleforholdene i en større sammenhæng. I Terkelsbøl valgte skolenævnets flertal overraskende at kæmpe for Hilda G., men man kunne lige så godt have forestillet sig, at skolenævnet havde modsat sig lærerindens ansættelse. Sagen kunne minde lidt om den såkaldte Klaksvík-strid fra 1955, hvor en stor del af den lokale befolkning støttede en læge med nazistisk fortid over for de færøsk-danske myndigheder.⁸¹

Ansættelsessagen udviklede sig til en magtkamp mellem det lokale skolenævn og amtsskoledirektionens flertal, da man lokalt beskyldte skoledirektionen for at undertrykke de lokale skolemyndigheder. Skoledirektionens flertal var heller ikke glad for at sætte sig op imod de lokale

folks indstilling, men man fastholdt, at Hilda G. ikke kunne ansættes i Terkelsbøl, og at man havde retten på sin side, da der ikke var tre kvalificerede ansøgere, og da skolenævn og skolekommission i to tilfælde nægtede at foretage indstilling. Da Undervisningsministeriet støttede skoledirektionen, var sagen afgjort, og Hilda G. kunne ikke ansættes.

Imidlertid var den lokale stemning blevet så oprørt, at skoledirektionen ønskede at få Hilda G. ansat et andet sted i landet. Som amtmand Clausen den 15. september 1951 skrev til departementschefen i Undervisningsministeriet, så kunne der ikke skaffes ro i Terkelsbøl, så længe Hilda G. befandt sig i byen. Men bestræbelserne for at skaffe hende en anden stilling måtte foregå lidt i det gedulgte. Det var da heller ikke amtsskoledirektionen *in officio*, der undersøgte mulighederne, men som amtmanden udtrykkelig tilkendegav over for ministeriet, amtsskolekonsulent Brejl privat og Clausen som amtmand, ikke som formand for skoledirektionen.⁸²

Som nævnt lykkedes disse sonderinger, og forholdene på Terkelsbøl Skole faldt efterhånden til ro. Så længe Hilda G. ikke havde forladt landsbyen og f.eks. gik og hjalp til med at samle kartofler op hos en tysksindet nabo til skolen, var det et problem for den nye lærerinde Ingrid Danielsen. Førstelæreren og hans kone syntes imidlertid godt om den nye lærerinde, som spiste hos dem, og de var tilfredse med hendes undervisning.⁸³ I sin skoleindberetning til ministeriet for året 1953 skrev amtsskolekonsulent Brejl følgende om skolerne i Tinglev Kommune: "Der er i øvrigt arbejdet tilfredsstillende ved skolerne, der er ro om arbejdet – også i Terkelsbøl".⁸⁴

KILDER

Utrykte kilder:

Rigsarkivet København (RAK):
Undervisningsministeriet, 1. departement, 1. kontor (forkortet UVM): Journalsager.
Direktoratet for Folkeskolen: Skolekort 1963.

Rigsarkivet Aabenraa (RAÅ):
Tønder Amts Skoledirektion (forkortet Tønder SD):
Forhandlingsprotokol for skoledirektionen 1950-64
Journaler og journalsager
Indberetninger om skolevæsenets tilstand 1943-1953
Lærerembeder 1920-1970, Tinglev
Skoleprotokol 1920-68

Tinglev Sogneråd: Forhandlingsprotokol 1944-51, 1951-57
Tinglev Skolekommission: Forhandlingsprotokol 1939-70

LITTERATUR

Barfod, A.: *Håndbog i lovgivningen om den danske folkeskole*, 1950.
Gjerløff, Anne Katrine m.fl.: *Da skolen blev sin egen 1920-1970*. Dansk Skolehistorie 4, Aarhus 2014.
Gudman, Sven og Jan William Rasmussen, red.: *Fru Kampps skole*, København, 1987.
Hansen, Hans Fr. J.: *Beiträge zur Schulgeschichte des Kirchspiels Tingleff*, 1979.
Hansen, Hans Schultz og Henrik Skov Kristensen: *Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945*, Aabenraa 2003.
Kristensen, Henrik Skov: *Straffelejren. Fårhus. Landssvigerne og retsopgøret*, København 2011.
Lampe, Jens, red.: *Tønder Seminariestat. Fortegnelse over lærere og dimittender fra Tønder seminarium 1788-1963*, Tønder 1963.

Aabenraa Politi, Krisepoliti: Afgangliste over personer anbragt i Fårhuslejren 1945-49
Hans Jepsen Christensens privatarkiv: Korrespondance vedr. medlemskab af skoledirektionen 1945-49

Trykte kilder:

Beretning om Skolevæsenet i Tønder Amt. Udgivet af Tønder Amtsskoledirektion (udkom årligt)
Besættelsestidens Fakta, København 1945. Niels Arnkil, red.
Folkeskolen 1951, 1952
Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen, afd. B. 1951-52
Der Nordschleswiger 1951, 1952
Hejmdal 1950, 1951
Jydske Tidende 1951, 1952
Socialdemokraten 1951
Sønderjyden 1951, 1952

Lorek, Sabine: *Rechtsabrechnung – Retsopgør. Politische Säuberung in Nordschleswig nach dem Zweiten Weltkrieg*, Neumünster 1999.
Nielsen, Jens H.: *Tinglev – et grænsesogn*, Tinglev 2002.
Nissen, Henrik S.: *Landet blev by 1950-1970*. Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bind 14, 2. udg., 2004.
Nørr, Erik: *Genforeningens bedste gave. Skoleordning og amtsskolekonsulenter i Sønderjylland og Danmark 1920-1963*, Aabenraa 2003.
Nørr, Erik: "Nationalpolitik og skolebyggeri. Det hemmelige statstilskud til gennemførelsen af folkeskoleloven i Sønderjylland 1937-1970", *Sønderjyske Årbøger* 2014, s. 235-86.
Tamm, Ditlev: *Retsopgøret efter besættelsen*, 3. udg., København 1997.

NOTER

- 1 RAÅ, Tønder Amtsskoleinspektion. Indberetninger om skolevæsenets tilstand 1943.
- 2 Om Tinglev se Jens H. Nielsen 2002.
- 3 *Hejmdal* 15.3.1950.
- 4 For skoleforholdene i Tinglev Kommune og Terkelsbøl skoledistrikt henvises generelt til de af Tønder Amts Skoleinspektion årligt udgivne: *Beretning om Skolevæsenet i Tønder Amt* samt til Hans Fr. J. Hansen 1979.
- 5 Herom se referat af møde 13.2.1946 på Tønder Amtshus, hvor lærerne fra Tinglev Kommune og repræsentanter fra skolekommissionen var tilkaldt til møde (referat indsendt til UVM 14.2.1946). Kopi i H. Jepsen Christensens privatarkiv. Korrespondance vedr. medlemskab af Tønder Amtsskoleinspektion 1945-49.
- 6 Se amtskolekonsulent Nicolai Svendsens: Beretning om Ordningen af det tyske Skolevæsen i Tønder Amt i Tiden 1. Januar til 3. Juni 1946 (kopi i H. Jepsen Christensens privatarkiv, korrespondance vedr. medlemskab af skoleinspektionen 1945-49).
- 7 RAÅ, Tønder SD. Journalsag 43/33-1946.
- 8 M. Hartling til Tønder SD 6.2.1946 (RAK, UVM 1. kt. journalsag 28⁴-1946); Tønder SD's indberetning 3.4.1946 om mødet i Tinglev 30.3 (sammesteds).
- 9 Hansen, 1979 s. 306; jfr. henvendelse fra syv hjemmetyske forældre 30.11.1947 til amtskolekonsulenten om at måtte anvende lørdag eftermiddage til vandre lærerundervisning, da førstelærer Christensen var "lidet imødekommen" i sådanne sager (RAÅ, Tønder SD. Journalsag 23-5-1947).
- 10 Se f.eks. amtskolekonsulent Hans Novrups artikel: Det tyske Skolevæsen i Nordslesvig efter Tysklands Kapitulation i *Folkeskolen* 1947 s. 226-28.
- 11 Jfr. amtskolekonsulentens indberetning for 1955 (5 børn fra Terkelsbøl skoledistrikt gik i den tyske skole i Bylderup og 4 børn i Tinglev tyske skole). RAÅ, Tønder SD. Indberetninger om skolevæsenets tilstand, Terkelsbøl.
- 12 Se således *Der Nordschleswiger* 3.3.1951 nr. 9 (tyske konfirmationer i Tønder, heriblandt en pige fra Duborg i Terkelsbøl skoledistrikt).
- 13 Akterne til klagesagen findes i: RAÅ, Tønder SD. Journalsager 1948-53 nr. 29-53/1-48 og i: RAK, UVM. 1. dep. 1. kt. Journalsag 354/1948.
- 14 Tinglev Kommune modtog 60.000 kr. i særligt tilskud (UVM skr. 10.2.1942 og 1.10.1942 til Tønder SD (UVM 1. dep. 1. kt. 1817/1957); jfr. Nørr 2014 s. 235-86.
- 15 Læremanglen i de sønderjyske skoler vil blive behandlet i en senere artikel i Sønderjyske Årbøger.
- 16 RAÅ, Tønder SD. Lærerembeder 1920-1970. Tinglev (læg: Terkelsbøl danske Skole).
- 17 Vikarerne fremgår ikke af RAÅ, Tønder SD. Skoleprotokol 1920-68, som kun medtager de fastansatte lærere (om Terkelsbøl se side 176); vikaransættelserne fremgår af RAÅ, Tønder SD. Journalsag 2-151, 2-157 og 2-169/1947; journalsager 1948-53 gruppe 29.
- 18 RAÅ, Tønder SD. Journalsager 1948-53 nr. 49/8-48.
- 19 I en kort periode efter hospitalsopholdet var Hilda G. vikar i Solderup Skole, da der midlertidigt havde været ansat en anden vikar i Terkelsbøl.
- 20 RAÅ, Tønder SD. Journalsager 1948-1953 nr. 49/41-49/60.
- 21 Gjerløff m.fl., 2014, s. 153; dokumenterne vedr. Hilda G.'s fortid findes i et læg i RAÅ, Tønder SD, sag 49/13. Jfr. samlet redegørelse fra Politiets Efterretningstjeneste 14.8.1951 til politimesteren i Tønder; om National-socialistisk Lærer-Forbund se Besættelsestidens Fakta, 1945-46 s. 480-81;
- 22 Faarhuslejrens afhøringsrapport til Rigspolitichefen 18.7.1945 (beror i RAK, UVM sag 877/1951); jfr. RAÅ, Aabenraa Politi, krisepoliti, afgangsliste over personer anbragt i Fårhuslejren 1945-49, Hilda G.; jfr. Skov Kristensen, 2011.
- 23 Realskolebestyrerens udtalelse 31.8.1949 (fra Hilda G.'s ansøgninger). RAÅ, Tønder SD, sag 49/13.
- 24 Aalborg skoledirektør 21.7.1949 til Victor Rasmussen (Tønder SD, sag 49/13)
- 25 Barfod 1950 s. 357-86.
- 26 Nørr 2003.
- 27 Opslagene findes i RAÅ, Tønder SD. Journalsager 1948-53 (49-13/50).
- 28 Skolenævnets flertals holdning kom til udtryk i skrivelser til UVM 13.6 og 3.8.1951 (Journalsag 877/1951).
- 29 Jfr. kopi af brev fra tidligere gestapofange 16.7.1951, som blev indsendt til UVM (877/1951).
- 30 Adressen findes i Tønder SD, sag 49/13.
- 31 Tønder Politi 2.7.1951 til Brejl (Tønder SD 49/13).
- 32 Statsadvokaten i Sønderborg 25.11.1949 til Tønder SD.
- 33 Om Skoleinspektionens holdning se indberetning til UVM med samlet redegørelse for hele sagen. Der medfulgte 11 bilag med dokumenter.
- 34 Hans Jepsen Christensen 13.8.1951 til undervisningsminister Flemming Hvidberg (1. kt. journalsag 877/1951).
- 35 RAÅ, Tønder SD, forhandlingsprotokol 1950-64, møde 7.5.1951; møde 2.7.1951; møde 11.8.1951 (Kristensens dissens er indklæbet i protokollen).
- 36 Alfred Kristensens særudtalelse 23.4.1951 og redegørelse indsendt i UVM 15.8.1951 (begge i 877/1951)
- 37 Jfr. Tønder SD 15.8.1951 til UVM (877/1951) og Brejl til L. Nissen, formand for skolenævnet 14.8.1951 (RAÅ, Tønder SD, sag 49/13).
- 38 Se f.eks.: Pikant skoleaffære i sydjysk landsby (*Socialdemokraten* 20.3.1951. Amtskolekonsulentens samlede de mange avisartikler i skoleinspektionens arkiv.
- 39 Se f.eks. *Sønderjyden* 30.1, 21.2, 13.8, 14.8, 17.8, 6.9 og 7.9.1951.
- 40 Terkelsbølsagen i *Jydske Tidende*: 31.1, 21.3, 9.5, 16.5, 16.8 og 6.9.1951.
- 41 Sønderjydsk Embedsbesættelse ved at gaa i Haardknude (*Jydske Tidende* 9.5.1951).
- 42 Hilda G.: Embedsbesættelsen i Terkelsbøl (*Jydske Tidende* 16.5.1951).
- 43 *Sønderjyden* 24.10.1951.
- 44 *Jydske Tidende* 20.8.1951 til Brejl; Brejl 22.8.1951 til *Jydske Tidende* (RAÅ, Tønder SD. Journalsag 49/13)
- 45 RAÅ, UVM 4.9.1951 til Tønder SD (1. kt. journalsag 877/1951). I sagen findes også UVM's interne overvejelser; bl.a. er amtskolekonsulentens hørt i sagen. UVM's afgørelse blev 5.9.1951 videregivet til skolenævnet, skolekommissionen og Tinglev sogneråd (RAÅ, Tønder SD, sag 49/13).
- 46 *Sønderjyden* 15.9.1951.
- 47 Ingrid Danielsen (1924-99) blev dimitteret fra Tønder Statsseminarium i 1951 (Lampe, 1963 s. 245-46).
- 48 Der henvises i det følgende generelt til amtskolekonsulentens ti siders håndskrevne redegørelse for skolestrejken forløb (RAÅ, Tønder SD, 49/13).
- 49 Sønderjyden 15.9.1951. Se også arkitekt H.C. Holm, Terkelsbøl: Det sidste ord om skolestriden i Terkelsbøl er ikke sagt endnu (*Sønderjyden* 11.9.1951). jfr. Brejls notater om Holms forhold under besættelsen (SD's arkiv); *Hejmdal* 15.9.1951.
- 50 Jfr. Holger S. Christensens udtalelse om de sædelige-moralske forhold i brev til Jepsen Christensen [juni] 1951 (RAÅ; Jepsen Christensens privatarkiv, korrespondance vedr. medlemskab af SD 1945-49).
- 51 Klagerne er samlet i et særligt læg i Sag 49/13.
- 52 Hilda G. til skolenævnet [udat.] og 12.9.1951; klagesagerne er også omtalt i en række avisartikler fra strejkeperioden.
- 53 Se SD-medlem Hans Jepsen Christensens notat 2.7.1951 (Jepsen Christensens privatarkiv, korrespondance vedr. medlemskab af SD 1945-49).
- 54 Brejls redegørelse for skolestrejken (se note 48).
- 55 *Sønderjyden* 20.9.1951 og *Jydske Tidende* 21.9.1951.
- 56 Om denne skole se: Gudman og Rasmussen (red.) 1987.
- 57 Jfr. Socialministeriet 18.10.1951 til amtmand Clausen (RAÅ, Tønder SD, sag 49/13).
- 58 M.J. Clausen 24.10.1951 til socialminister Poul Sørensen (kopi i 49/13 og i 877/1951)
- 59 Poul Sørensen 25.10.1951 til amtmand M.J. Clausen (49/13).
- 60 Internt notat i RAK, UVM 12.11.1951 (877/1951).

- 61 RAK, UVM 1. dep. 1. kt. Journalsag 95³⁾-1952. Hilda G.'s fastansættelse i Middelfart blev også noteret under overskriften: "Endelig retfærdiggjort" i *Sønderjyden* 11.6.1952.
- 62 Ifølge RAK, UVM, Direktoratet for Folkeskolen, skolekort (Middelfart) 1963 var Hilda G. ansat som fast lærerinde ved Middelfart Vestre Skole; Middelfart Sogns kirkebog, 1966.
- 63 En landsby siger farvel (*Sønderjyden* 31.10.1951); Terkelsbøls Afsked med den omstridte Lærerinde (*Jydske Tidende* 2.11.1951).
- 64 *Der Nordschleswiger* 31.12.1951.
- 65 Jfr. et fire sider langt håndskrevet papir om de mange diskussioner om julefesten. Tønder SD, sag 49/13.
- 66 H.C. Holm: Den ny skolestrid i Terkelsbøl (*Sønderjyden* 24.12.1951).
- 67 Hansen 1979 s. 312-13; *Sønderjyden* 22.12 og 29.12.1951.
- 68 Chr. Jørgensen, L. Nissen, G. Andresen og Jes Petersen 15.9.1951 til Tinglev Sogneråd (videresendt af Tinglev Sogneråd til Tønder Amt 11.10.1951 og af amtmand Clausen 25.10.1951 til UVM (sag 877/1951).
- 69 Denne sag er omtalt i Nørr 2003, s. 204-08, 232.
- 70 Ministeriets omfattende sagsbehandling findes tilkædet journalsag 773/1959, da spørgsmålet om mandatnedlæggelse på ny blev behandlet i forbindelse med en sag om besættelse af skoleinspektørstilling i Løgstor i 1959. Jfr. også Barfod 1950 s. 106-08.
- 71 UVM's afgørelse findes i skr. til RAÅ, Tønder SD 4.3.1952 (er trykt i *Løve og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen*, afd. B, 1951-52 s. 206-08).
- 72 RAÅ, Tinglev Sogneråd, forhandlingsprotokol 1944-51 (møde 10.10.1951) og 1951-57 (møde 14.3.1952).
- 73 Hansen 1979 s. 313; *Jydske Tidende* 16.3 og 22.3.1952; RAÅ, Tinglev Sogneråds forhandlingsprotokol 1951-57, møde 14.3.1952.
- 74 *Folkeskolen* 1952 s. 519 og s. 920.
- 75 Herom se Holger S. Christensen til H. Jepsen Christensen (udat.) [1. juli] 1951 (RAÅ, Jepsens Christensens privatarkiv)
- 76 Telefonsamtale 30.7.2015 med Hans Jørgen Nissen, elev i Terkelsbøl Skole 1945-49.
- 77 Jfr. herom Holger S. Christensen til Brejl [udat.] (49/13).
- 78 Tamm 1997 s. 531f. og 580.
- 79 Om retsopgøret i Sønderjylland se Tamm 1997, bd. 1, s. 408-31.
- 80 *Folkeskolen* 1951 s. 856 (Ugens emner).
- 81 Nissen 2004.
- 82 Amtmand M.J. Clausen til departementschef Albert Michelsen 24.9.1951.
- 83 Herom se Holger S. Christensen til Hans Jepsen Christensen 26.9.1951 og Jepsen C. svar 2.10.1951 (RAÅ, Jepsen Christensens privatarkiv. Korrespondance vedr. medlemskab af skoledirektionen 1945-49).
- 84 RAÅ, Tønder SD. Indberetninger om skolevæsenets tilstand 1953, Tinglev Kommune.

Zusammenfassung

Im September 1951 hielten die Eltern fünf Tage lang ihre Kinder zu Hause von der Schule in Terkelsbüll. Sie wollten eine Lehrerin behalten, die 1½ Jahre lang stellvertretend an der Schule tätig gewesen war, die aber eine Vergangenheit innerhalb des Nationalsozialismus gehabt hatte. Der Schulstreik machte den Höhepunkt aus in einem Konflikt zwischen einerseits den Eltern und den örtlichen Schulbehörden (Schulpflegschaft und Schulvorstand) und andererseits der Schuldirektion des Tønder Amt und dem Unterrichtsministerium. Im Artikel wird es untersucht, welchen Einfluss der nach 1945 verbreitete Lehrerman-

gel in Schleswig und ganz Dänemark auf den Sachverhalt hatte. Außerdem beschäftigt man sich mit der Frage, welchen Einfluss die nationalen Verhältnisse in der Grenzgemeinde Tingleff und die Einstellung in den Jahren um 1950 zu denjenigen Lehrern, die mit dem Nationalsozialismus und den Deutschen während des zweiten Weltkrieges zusammengearbeitet hatten, auf die Anstellung der Lehrerin hatten. Der örtliche Sachverhalt in Terkelsbüll beleuchtet somit einige Kernfragen betreffs Rekrutierung von Lehrern und der Bedeutung der rechtlichen Auseinandersetzungen für das Schulwesen Anfang der 1950'er.

Die Lehrerin Hilda G. wurde in Terkelsbüll als stellvertretende Lehrerin angestellt, weil es sich als unmöglich erwies, die Stellung zu besetzen, der Unterricht wurde so über Jahre hinweg von wechselnden nicht-ausgebildeten Stellvertretern wahrgenommen. Hilda G. erwies sich fachlich als gute Lehrerin, die Amtsschuldirektion wollte sie aber nicht einstellen, weil sie während des Krieges für die Deutschen gearbeitet hatte und Mitglied der dänischen nationalsozialistischen Partei gewesen war. Örtliche Kenntnisse zur Vergangenheit der Lehrerin waren nicht vorhanden, man wollte gern eine Lehrerin behalten, die zu den Kindern ein gutes Verhältnis habe, dies gelte für sowohl dänisch- als deutschgesinnte. Im September 1951 fand man eine ausgebildete Lehrerin für die Schule in Terkelsbüll und Hilda G. musste die Schule verlassen. Noch am selben Tag veranlassten die Eltern aus Protest den Schulstreik. Zu einer Lösung kam es erst, als Hilda G. außerhalb des schleswigschen Bereichs eine Stellung bekam. Hier – in einer Kleinstadt – spielten die nationalen Verhältnisse keine Rolle und der Sachverhalt, dass die Lehrerin zwei Kinder mit einem deutschen Soldaten bekommen hatte, war nur von geringer Bedeutung.

Der Artikel baut auf einem umfassenden Quellenmaterial aus den Archiven der Amtsschuldirektion und des Unterrichtsministeriums. Auch in der Tagespresse wurde der Sachverhalt eingehend behandelt, hier verhielten sich *Jydske Tidende* und *Sønderjyden* unterschiedlich zur Frage der Hilda G.